



بانکداری اسلامی؛ شیوه های نظری و عملی

پدیدآورده (ها) : والی نژاد، مرتضی

اقتصاد :: بانک و اقتصاد :: شهریور 1381 - شماره 27

از 12 تا 23

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/133780>

دانلود شده توسط : رحمان قاسمی

تاریخ دانلود : 28/01/1396

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [فونین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.



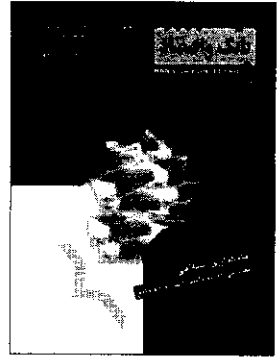
پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

اشاره

به دنبال پیروزی انقلاب و برقراری جمهوری اسلامی، از سوی ثورسین‌های وقت انقلاب، موضوع استقرار یک نظام اقتصادی به عنوان «اقتصاد اسلامی» در اولویت قرار گرفت و ضرورت پیدا کرد. عملکرد سیستم بانکی کشور هم که در هنگامه ملی شدن یا دولتی شدن قرار گرفته بود، به دلیل عملیات به اصطلاح «ربوی» به شدت مورد انتقاد کارشناسانی قرار گرفت که ریشه‌کن کردن ربا از سیستم بانکی کشور را در آن زمان دنبال می‌کردند، منتقدانی که می‌خواستند پیمان یک اقتصاد توحیدی مبتنی بر قسط و عدل را در حوزه‌های مختلف اقتصادی، به ویژه در نظام بانکی برپا دارند.

آنان به همین انگیزه‌ها و برای اسلامی کردن نظام بانکی، از سال ۱۳۵۸ عملیاتی را آغاز کردند، عملیاتی که ملی کردن بانک‌ها و حذف بهره در سیستم بانکی و تأسیس بانک اسلامی و توسعه نظام قرض‌الحسنه، محورهای اساسی آن بشمار می‌روند.



بدین منظور، شورای پول و اعتبار در تاریخ سوم دی ماه سال ۱۳۵۸ برای تعیین نرخ بهره مبتنی بر تعیین حداقل سود تضمین شده جهت سپرده‌ها و تعیین کارمزد و حداقل سود تضمین شده برای وام‌ها و سایر تسهیلات اعتباری، ساختار جدیدی را ترسیم کرد و به تدریج، لایحه حذف ربا از سیستم بانکی و انطباق عملیات بانکی با موازین شرعی توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی تهیه شد و در سال ۱۳۶۲ تحت عنوان قانون عملیات بانکی بدون ربا به تصویب رسید و از ابتدای سال ۱۳۶۳ هم به اجرا گذاشته شد.

از سال ۱۳۵۹ تا به امروز، نزدیک به ۲۲ سال می‌گذرد. در این دوره، هر ساله به منظور تحلیل وضعیت سیستم، نقد و ارزیابی عملکرد و در نهایت، تقویت و بسط پایه‌های تئوریک بانکداری بدون ربا، همایش‌هایی تحت عنوانین گوناگون برپا می‌شود و شرکت‌کنندگان هم به امید بهبود وضعیت سیستم بانکی، مقالات و سخنرانی‌هایی را ارائه می‌کنند تا برنامه‌ریزان بانکی با بکارگیری نظریات منتقدان یا نظریه‌پردازان، ناکارایی‌های سیستم را برطرف کنند، اما گویی سیستم بانکی و بانک مرکزی که خود از جمله مجریان و بالطبع سیاستگذاران تدابیر اعتباری، پولی و بانکی بشمار می‌روند، در برابر نقد کارشناسان واکنش داده‌اند و یا انگیزه و توانایی خود را برای «اصلاح» از دست داده‌اند.

انتقاداتی که طی سال‌های اخیر، به ویژه با افزایش روند ناکارآمدی بانک‌های دولتی و پاسخگو نبودن خدمات بانکی و نارضایتی مشتریان شدت گرفته است، نقدهای بنیادینی هستند که تاکنون نه تنها تصمیم‌گیران نظام بانکی، بلکه حامیان و طراحان اولیه این قانون نیز پاسخ قانع‌کننده و کارشناسی برای آنها نیاخته‌اند.

به اعتقاد کارشناسان، هر چه سیستم بانکی به سمت آزادسازی می‌رود و از سیستم بسته به سیستم باز حرکت می‌کند، انتقادات جدیدی از سوی کارشناسان مطرح می‌شود. به همین خاطر، همزمان با هفته بانکداری اسلامی که به هر حال، رویداد مهمی در تاریخ اقتصادی ایران است، با دو تن از خیرگان اقتصادی به گفت و گو نشستیم که شرح آن را می‌خوانید. و قبل از آن هم بحث مبسوطی داریم راجع به شیوه‌های نظری و عملی بانکداری اسلامی. این بحث بیشتر به ایده‌آل‌ها پرداخته و نشان می‌دهد که بانکداری اسلامی چگونه باید باشد. مقایسه آن ایده‌آل‌ها با وضعیت فعلی سیستم بانکی کشورمان، نشان می‌دهد که چقدر در این زمینه کم کار کرده‌ایم و چقدر از اهداف اصلی دور افتاده‌ایم.

بانکداری اسلامی: شیوه‌های

نظری و عملی

مرتضی والی‌نژاد

عملیات بانکی به شیوه‌ای صورت گرفته که بخش عمده آن با موازین اسلامی تعارض داشته است. پیدایش بانکداری اسلامی در جهان، به ویژه تحول بانکداری در ایران، نوعی بانکداری ویژه را بوجود آورده که عملیات آن نباید با موازین اسلامی تعارض داشته باشد. در بانکداری اسلامی، عملیات تجهیز و مصرف منابع با شیوه

بانک، یک نهاد بازاری است که همراه با تکامل اقتصادهای بازاری اروپا و به شکل درونزاه از درون فرآیندهای خودانطباقی این نظام‌های اقتصادی، در پاسخ به تحول شرایط و نیازهای جدید این اقتصادها، شکل گرفته است.

در طول عمر نسبتاً طولانی فعالیت بانک‌ها در جهان، همواره

○ پیدایش بانکداری اسلامی در جهان، به ویژه تحول بانکداری در ایران، نوعی بانکداری ویژه را بوجود آورده که عملیات آن نباید با موازین اسلامی تعارض داشته باشد.



علمی - قهقی در زمینه‌هایی بود که فقها بیشتر چندان در آن باب به بحث نپرداخته بودند (۱۳۴ و ۱۳۳:۴).

در دهه ۱۹۵۰، پاکستان شاهد نخستین تجربه در زمینه ایجاد صندوق تعاونی برای اعطای وام بدون بهره به بخش کشاورزی بود. متعاقب آن در سال ۱۳۴۲ (۱۹۶۳ میلادی) نخستین نهاد اعتباری اسلامی (بانک سپرده اسلامی) به منظور گردآوری پس‌اندازهای کشاورزان برای کمک به توسعه منطقه‌ای در مصر تشکیل شد. این نهاد، تحت عنوان بانک پس‌انداز Mitr Ghams، براساس مفاهیم اسلامی، اعطای وام بدون بهره را برای طرح‌های سودآور گسترش داد. این حرکت موفقیت‌آمیز بود و بانک به زودی ناگزیر به تأسیس چهار شعبه شد و توجه حکومت وقت مصر را به سرعت جلب نمود، به گونه‌ای که منجر به صدور حکمی مبنی بر معرفی این گونه بانک‌ها به نظام مالی موجود گردید. سپس، در فاصله بین سال‌های ۶۷-۱۹۶۵ یازده بانک اسلامی با جلب بیش از یک میلیون سرمایه‌گذار به فعالیت مشغول شدند، اما پس از آن، در اثر فشارهای سیاسی، فعالیت این بانک‌ها ممنوع شد. با وجود این، تمایل همگانی به این گونه بانک‌ها باعث شد که در اوایل دهه ۱۹۷۰ و در نشست وزرای امور خارجه کشورهای اسلامی، پیشنهاد تأسیس یک بانک اسلامی فراملیتی مطرح شود. سپس از مونی در پاکستان به مرحله اجرا درآمد و دیگر بار، در مصر فعالیت‌های بانکی براساس معیارهای اسلامی در قالب بانک اجتماعی ناصر (Nasser Social Bank) از سال ۱۹۷۲ جان تازه یافت. سه سال بعد نیز آیین‌نامه‌های بانک اسلامی فراملیتی تدوین شد و براساس آن، «بانک توسعه اسلامی (Islamic Development Bank-IDB) در جده فعالیت خود را آغاز کرد (۴۵:۵) و (۷۳۶ و ۶:۷۳۵).

بانکداری اسلامی در عرصه عمل هنوز جوان و آماده رشد است؛ هر چند که مطالعات و بررسی‌های شایان توجهی در مراکز علمی و دانشگاهی، مصر و پاکستان در زمینه بانکداری اسلامی معمول بود، با وجود این، ایده تأسیس بانک‌های اسلامی از حد تألیفات و تحقیقات دانشگاهی فراتر نرفت. گفته می‌شود که انتشار کتاب «البنک لاریبوی فی الاسلام» تألیف اندیشمند فرزانه، سیدمحمد باقر صدر در اشاعه این اندیشه تأثیر فراوان داشته و بسیاری را ترغیب به ایجاد بانک‌های اسلامی نموده است. اما بدون تردید، احیای اندیشه‌های اسلامی در عرصه اقتصاد در پیوند تنگاتنگ با انقلاب اسلامی ایران تقویت و تسریع شده است. به هر تقدیر، فعالیت بانک‌های اسلامی مورد توجه شایان قرار گرفته است و صندوق بین‌المللی پول نیز در سال ۱۹۸۶، طی انتشار یک بیانیه رسمی، عملی و مفید بودن نظام بانکداری اسلامی را اعلام داشته است (۱۹۶ و ۷:۱۹۵).

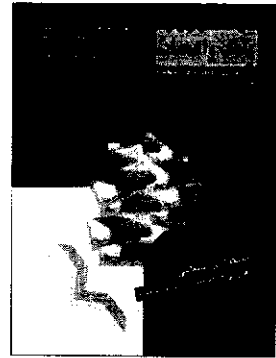
پس از سال ۱۹۷۵ بانک‌های اسلامی متعددی در کشورهای مسلمان پدیدار شدند و به رقابت با سایر بانک‌ها پرداختند، به گونه‌ای که امروزه، در بیشتر کشورهای مسلمان، بانک‌های اسلامی در کنار سایر بانک‌ها فعالیت می‌کنند و برخی از دولت‌ها بیش از هر زمان دیگر، در جهت استقرار این گونه بانک‌ها تمایل نشان می‌دهند.

رفتاری اسلامی صورت می‌پذیرد و عمده فعالیت، هم در بخش تجهیز منابع و هم در بخش اعطای تسهیلات، بر پایه مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی صورت می‌پذیرد (۱:۲۳۳) و (۱۶۵ و ۲:۱۴۵). بانکداری اسلامی، به شکل کنونی، که در تجدید حیات و تجلی ارزش‌های بنیادین اسلام، سهم قاطع و شایان توجهی داشته و دارد، در واقع، تأسیس نویسی است و از قدمت دیرینه‌ای برخوردار نمی‌باشد (۳:۹۱).

بانکداری اسلامی به مفهوم وسیع خود، از آنچه به نام بانکداری بدون ربا (بهره) مصطلح شده است، به مراتب فراتر می‌رود، چرا که حذف ربا (بهره)، به عنوان گامی مؤثر در اسلامی کردن بانک‌ها، تنها قسمتی از نظام کلی اقتصاد اسلامی است. حذف بهره به تنهایی نمی‌تواند نظام اقتصادی را بر موازین اسلامی انطباق دهد، چرا که مهم‌ترین عناصر نظام اجتماعی - اقتصادی اسلامی عبارتند از: عدل، صداقت، کارخلاقه، احترام برای حقوق دیگران و تطابق کامل رفتار اقتصادی هر فرد با معتقدات اخلاقی‌اش. فرآیند اسلامی کردن اقتصاد و بانکداری که حذف ربا (بهره) لازم و ملزوم آن است، باید همراه نوسازی و تغییر و تحول در ساخت فکری، انطباق کامل رفتار اقتصادی با معتقدات اخلاقی به عنوان سرچشمه تغذیه روحی این نظام، از بین بردن روش‌ها و عادت‌های ناهنجار اقتصادی و اجتماعی باشد. به عبارت دیگر، استقرار حاکمیت نظام بانکداری اسلامی تنها با حذف عملیات ربوی از نظام بانکداری خاتمه نمی‌پذیرد؛ تغییر و دگرگونی خلیقات مسوولان، متصدیان و گردانندگان بانک‌ها و انطباق اعمال و رفتار آنان با ویژگی‌های اخلاق اسلام است که می‌تواند ضمانت اجرایی انطباق عملیات بانکی بر موازین اسلامی را بیش از پیش فراهم آورد. چگونه می‌توان انتظار داشت که نظام بانکداری از سرچشمه فیاض اندیشه‌های اصیل اسلامی برخوردار باشد، مادام که رسوب عادات و آداب ناهنجار گذشته همچنان در بعضی اذهان و افکار پابرجا باشد (۹۲ و ۹۱:۳۳۴).

مسلمانان در دوران‌های اخیر در وضعی دوگانه میان قوانین غرب و تعالیم اسلام در ترکیبی عجیب و ناسازگار زیستند و دستخوش تناقضی تلخ گشتند؛ از یک سو، به اسلام و قرآن ایمان دارند و شعایر دینی را برپا می‌دارند و در بسیاری از امور مدنی خود طبق احکام اسلام عمل می‌کنند، و از دیگر سو، در زمینه‌های سیاسی، حقوقی، آموزشی و اقتصادی به روش‌های غیراسلامی رفتار می‌کنند، از جمله این روش‌ها کاربرد ربا در نظام بانکی است. پاره‌ای از مسلمانان پنداشته‌اند که نظام بانکی مبتنی بر ربا یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر است؛ در نتیجه، این امر ایشان را بر آن داشته تا نصوص را تحریف کنند، یا به سویی سوق دهند تا بتوانند بین احکام اسلام و این نظام هماهنگی به وجود آورند. این تلاش‌ها سودی نبخشیده و اندیشه آگاه اسلامی آن را رد کرده است. از این رو، اندیشمندان اسلامی، هم‌زمان با توجه به آثار مثبتی که نظام بانکی می‌تواند در زندگی اجتماعی و اقتصادی بر جای گذارد، به ارائه طرح‌هایی بر مبنای التزام به احکام اسلام در بانک‌ها پرداختند. در این میان، طرح زنده‌یاد آیت‌ا. سیدمحمد باقر صدر، که در پاسخ به تقاضای دولت کویت در اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی نگاشت، پیشاهنگ بود. بررسی‌های علمی ایشان آغازگر بحث

○ حذف ربا (بهره)، به عنوان گامی مؤثر در اسلامی کردن بانک‌ها، تنها قسمتی از نظام کلی اقتصاد اسلامی است.



توجه به تمام آثار خارجی آن (Externality) تبدیل می‌کند. در نظام اقتصادی اسلام، عرضه و تقاضای پول جای خود را به عرضه و تقاضای سرمایه واقعی می‌سپارد و بانک دیگر یک مؤسسه پولی نخواهد بود، بلکه تبدیل به مؤسسه مالی (Financial) خواهد شد (۵۷ و ۵۶:۱۱).

بانکداری اسلامی با تأکید بر هدفمندی استفاده از منابع مالی و بهره‌برداری از این منابع در فعالیت‌های سازنده و رشد دهنده، بر ممنوعیت ربا و سود غیرواقعی استوار است. در سایه محورهای سه‌گانه یاد شده، تأمین نیازهای اساسی جامعه و کاهش نابرابری توزیع درآمد و ثروت و در یک بیان کوتاه، توسعه عمومی اقتصاد امکان‌پذیر می‌باشد (۱۴:۱۴).

نظام بانکداری اسلامی به عنوان یک نظام مالی مبتنی بر مشارکت سود و زیان (Profit-Loss Sharing-PLS) در عمل یک نظام بازار محور است. در بانک اسلامی، سپرده‌گذاران سرمایه‌گذار تلقی می‌شوند و بانک از سوی این سرمایه‌گذاران به تخصیص و بکارگیری پول و منابع مالی در فعالیت‌های سودآور مبادرت می‌ورزد (۱۸ و ۱۴:۱۴).

از آنجا که شریعت اسلام در عین مردود شناختن نظام بهره‌زایی پیش تعیین شده، با بازدهی نامعلوم بر اساس تجارت و سود موافقت دارد، بانک‌ها در یک اقتصاد اسلامی در محدوده سهمی شدن در سود و زیان و انواع مختلف معاملاتی که بر این اصل استوار باشد، می‌توانند عمل نمایند. از اینرو، می‌توان گفت که نظام بانکداری اسلامی همانند شرکت سهامی است که در آن سپرده‌گذاران به منزله سهامداران بانک تلقی می‌شوند و در نتیجه، در آن، ارزش اسمی سپرده و پرداخت سود به صورت معین و از قبل تعیین شده برای سپرده‌گذاران تضمین نمی‌شود. اگر عملیات بانک منجر به سود شود، در این صورت، سهامداران (صاحبان سپرده) مستحق دریافت سهمی از این سود به نسبت خاصی خواهند بود. اگر عملیات بانک به ضرر منتهی شود، سپرده‌گذاران نیز در این ضرر سهمی بوده و در نتیجه، بازده سپرده آنها منفی خواهد شد. افزون بر این، برای اینکه عملیات بانک‌ها با شریعت اسلام منطبق باشد، لازم است که بانک‌ها در قبال اعطای تسهیلات به متقاضیان از آنها بهره‌مطلوبه نمایند، بلکه باید این پرداخت‌ها در قالب عقود صورت پذیرد که اساس آنها بر مشارکت در سود و زیان مبتنی باشد (۱۶۰ و ۱۴:۱۵۹).

بنابراین، زمینه‌ای برای اختصاص پس‌انداز به ربا و سفته‌بازی وجود نخواهد داشت. تنها راه برای کسانی که قصد کسب درآمد از پس‌اندازهایشان دارند، همانا مشارکت با تولیدکنندگان در فعالیت‌های سرمایه‌گذاری است، در غیر این صورت، با ذخیره نمودن پول و خروج آن از جریان تولید ممکن است مشمول زکات واقع شوند (البته در صورتی که وجوب زکات را شامل اسکانس نیز بدانیم و این وجوه یک سال از گردش خارج شوند). این امر سبب می‌شود که وجوهی که صرف وام دادن یا کارهای سفته‌بازی می‌شود، به سرمایه‌گذاران عرضه شود و در نتیجه، وجوه عرضه شده برای سرمایه‌گذاری در کل اقتصاد افزایش یابد (۱۴:۱۲۰).

در نظام بانکداری مبتنی بر حذف ربا به علت امکان‌پذیر نبودن سفته‌بازی و استفاده از بهره پول، تا وقتی که نرخ بهره‌وری بزرگتر از صفر باشد، متقاضی برای سرمایه‌گذاری وجود دارد، البته

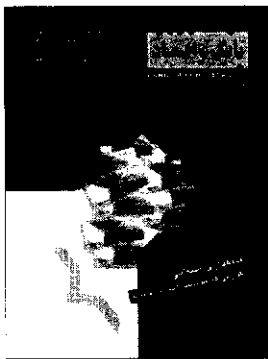
در میان کشورهایی که دارای نظام دوگانه بانکداری (ربوی و غیرربوی) می‌باشند، دولت مالزی حمایت از نظام بانکداری اسلامی را تشدید کرده است و دولت اندونزی هم در تلاش است تا یک نظام یک پارچه بانکداری غیرربوی را در کشورش مستقر سازد. در این میان، سه کشور جمهوری اسلامی ایران، پاکستان و سوئد بانکداری اسلامی را به شکل منسجم و یکپارچه تجربه کرده‌اند و در این زمینه ایران و پاکستان از جمله کشورهای پیشگام بشمار می‌آیند. در برخی از کشورهای غیرمسلمان از جمله انگلستان، سوئیس، دانمارک و سوئد نیز در این زمینه فعالیت‌هایی صورت گرفته است. همچنین، بعضی از بانک‌های غربی و آمریکایی مانند سیتی بانک نیویورک افزون بر انجام عملیات جاری خود، یک گیشه اسلامی را ایجاد نموده‌اند که به انجام عملیات با روش‌های بانکداری اسلامی اختصاص دارد. اکنون در جهان بیش از ۲۰۰ بانک اسلامی و مؤسسه مالی ویژه وجود دارد که حدود ۲۰۰ میلیارد دلار سرمایه میلیون‌ها مشتری را در بیش از ۷۵ کشور به جریان درآورده‌اند (۶:۲۳۶) و (۸:۱۴).

بین مفهوم بانک اسلامی که به صورت یک نهاد سودآور در یک نظام مبتنی بر بهره فعالیت می‌کند و بانکداری اسلامی که به صورت جزء لاینفک یک نظام کامل اسلامی به مرحله اجرا گذاشته شده است، تفاوت‌هایی وجود دارد. هر کدام از این دو با مجموعه‌ای از مشکلات متفاوت روبرو خواهند شد. در اکثر کشورهای مسلمان و در برخی از کشورهای غربی، بانک‌های اسلامی با سایر بانک‌ها رقابت می‌کنند. مشکلی که این بانک‌ها با آن مواجه هستند، از نوع مشکلاتی است که در هر اقدامی برای پیوند زدن قسمت‌هایی از یک نظام به نظامی دیگر تجربه شده است. افزون بر مشکلات مربوط به تناقض و تضاد بین ارزش‌های بنیادین، این نهادها باید با تعارض‌هایی روبرو شوند که از چارچوب حقوق و نظارت محیطی ناشی می‌شود که در آن خواهان فعالیت هستند، و از سوی دیگر، با تعارض‌هایی مواجه هستند ناشی از الزامات مربوط به امنیت (سپرده‌ها)، قدرت پرداخت و سودآوری که دیگر نظام‌های بانکی تأمین می‌کنند. این بانک‌ها در عین حال، به صورت کانالی برای سوق دادن منابع مالی از مشتریانی که از بهره اجتناب می‌کنند، به طرح‌های سودآور در هر کجا که بافت شود، عمل می‌کنند (۴۴ و ۹:۴۳).

بانکداری یک واسطه مالی مهم و نهادی حیاتی در ساختار اقتصادی هر کشور است که پس‌اندازها و دارایی‌های را کد در یک نظام اقتصادی را به گردش در می‌آورد و آنها را در دسترس اشخاص قرار می‌دهد که می‌توانند از آن بهتر بهره‌برداری کنند. بدین‌گونه، بانکداری بر تخصیص مجدد منابع سرمایه‌ای تأثیر می‌گذارد. نظام بانکداری افزون بر این نقش اصلی، از طریق تسهیلات اعتباری، پرداخت‌ها را ساده‌تر می‌کند و بسیاری از خدمات فرعی دیگر را نیز انجام می‌دهد. سوال مهمی که ذهن اندیشه‌کنندگان درباره اقتصاد اسلامی را - اعم از موافق یا مخالف - به خود مشغول می‌دارد، این است که آیا بانکداری بدون بهره امکان دارد یا خیر؟ (۱۰:۶۵).

بانکداری اسلامی تیلوری از کاربرد اقتصادی اسلام است؛ اقتصاد اسلامی، ماهیت پول را به یک کالای عمومی (Public) با

○ حذف بهره به تسهیلی نمی‌تواند نظام اقتصادی را بر موازین اسلامی انطباق دهد، زیرا...



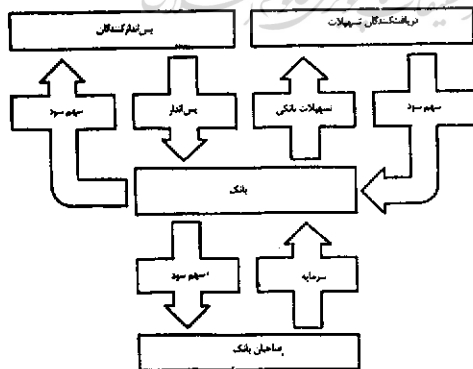
هزینه فرصت سرمایه نیز صفر است (۱۵:۸۷).

در شرایط تورمی، در بانکداری ربوی شکاف فقر و ثروت عمیق می‌شود، در صورتی که در بانکداری بدون ربا سپرده‌گذاران از سود حاصل از عملیات تولیدی جامعه سهم می‌گیرند و تورم نیز به وجود نمی‌آید. به علاوه، مردم مسلمان براساس دستورات اسلامی مصرف می‌کنند و با حرکت طولی در جهت تلاش برای افزایش درآمد، به حرکت عرضی، یعنی توزیع مجدد و داوطلبانه درآمد پرداخته و به این طریق، شکاف مصرف کمتر از شکاف درآمد خواهد شد (۱۵:۸۷).

در نظام بانکداری بدون ربا، هر سپرده‌گذار بانک به عنوان مالک بخشی از یک کسب و کار تلقی می‌شود و لذا سهم واقعی خود را از سود (و احیاناً زیان) حاصله دریافت می‌دارد. در نمودار شماره یک نقش بانک در یک نظام بانکداری بدون بهره نشان داده شده است. به گونه‌ای که مشاهده می‌شود، سپرده‌افراد نزد بانک‌ها نماینده بخشی از دارایی‌های فیزیکی موجود در جامعه است. افراد با سپردن وجوه خویش به نظام بانکی، دیگر صاحب پول خود نیستند، بلکه مالک نوعی دارایی مادی می‌شوند که ارزش آن متناسب مبلغ سپرده‌گذاری شده است. سود متعلقه به دارایی موضوع نیز پس از کسر کارمزد بانک، به سپرده‌گذار تعلق می‌گیرد. هنگام دریافت سپرده نیز سپرده‌گذار پول خود را دریافت نمی‌کند، بلکه با واگذاری دارایی مزبور به بانک، از خود خلق ید نموده و بهای دارایی خود را دریافت می‌دارد (۷:۲۱۶).

نمودار شماره یک

گردش وجوه در یک نظام بانکداری اسلامی



در بانکداری اسلامی، بانک‌ها به جای خلق پول، به عرضه سرمایه می‌پردازند و بدیهی است که سرمایه نیز باید به عنوان مکمل سایر عوامل تولید بکار گرفته شود. بنابراین، هر سرمایه‌گذار متقاضی مشارکت با بانک اسلامی، ابتدا از وجود سایر عوامل تولید مورد نیاز خود اطمینان حاصل کرده، سپس به تولید کالاها و خدمات مورد نیاز جامعه اقدام خواهد کرد. افزون بر این، حذف بهره، بازار پولی (سفته‌بازی) را حذف کرده و به این ترتیب، از بروز تقاضای مازاد که موجب تورم است، جلوگیری خواهد کرد. ثبات قیمت‌ها و توزیع سود مؤسسه‌هایی که سرمایه‌گذاری آنها از طریق بانک

در این نظام نیز در وهله نخست فعالیت‌ها با یکدیگر مقایسه شده و در هر فعالیت تولیدی که نرخ سود انتظاری بیشتر است، سرمایه‌گذاری انجام خواهد گرفت. در نهایت، در صورت وجود منابع پولی در هر طرحی که دارای بازده انتظاری مثبت باشد، سرمایه‌گذاری انجام خواهد شد. همچنین، به دلیل کاهش خطرات سرمایه‌گذاری، تقاضا برای سرمایه‌گذاری افزایش خواهد یافت، زیرا صاحبان پس‌انداز در خطرپذیری (ریسک) حاصل از فعالیت‌های اقتصادی مشارکت کرده و موجب کاهش سهم تولیدکننده در تحمل خسارات ناشی از این خطرات می‌شوند (۱۴:۱۲۱).

یکی از ویژگی‌های اقتصاد سالم، ثبات نسبی قیمت‌هاست. تورم‌های لجام‌گسیخته آثار سوء فراوانی را در اقتصاد بر جای می‌نهد و عامل تشدید بی‌عدالتی در جامعه می‌باشد. بخشی از تأثیرات آن در توزیع درآمدها، پس‌انداز، تولید، بودجه دولت و موازنه تراز پرداخت‌ها قابل مشاهده است که هر یک به گونه‌ای در پدیده فقر تأثیر می‌نهد. بسیاری از پژوهشگران، تورم را سبب فقر فراگیر و افزایش شکاف طبقاتی دانسته و آن را برای بعضی به منزله مالیات و برای برخی دیگر به مثابه نوعی کمک مالی (بارانه) می‌دانند. یکی از ویژگی‌های تورم ناهماهنگی تغییرات قیمت‌ها و درآمدهاست، بدین ترتیب که بهای برخی از کالاها و درآمد بعضی از گروه‌ها، با آهنگی شدید افزایش می‌یابد، در حالی که بهای بخشی دیگر از کالاها و درآمد سایر طبقات به آرامی بالا می‌رود یا ثابت می‌ماند. نتیجه این عدم تناسب، فقیر شدن طبقات متوسط و تشدید فقر طبقات ضعیف است. در شرایط تورمی، توزیع درآمد به نفع سرمایه‌داران و به زیان بیشتر افراد جامعه که صاحب دارایی‌های ثابت بوده و سهم آنان از دارایی‌های کشور ناچیز است، می‌باشد (۱۴:۱۲۴).

در بانکداری به گونه رایج در جهان، یعنی بانکداری مبتنی بر ربا، بانک‌ها از یک سواز سپرده‌گذاران وام دریافت می‌کنند و از سوی دیگر، بدون تغییر در ماهیت حقوقی سپرده‌ها، به متقاضیان وام می‌دهند. از این رو، چنین بانکداری را واسطه و جوه می‌نامند. براساس همین واسطه‌گری است که بانک‌ها توانایی خلق پول را پیدا می‌کنند. حال آنکه در بانکداری اسلامی که در آن بهره حذف می‌شود و بازار پولی به تبع آن موجودیت و اهمیت صوری خود را از دست می‌دهد، بانک به عنوان وکیل سپرده‌گذاران عمل کرده و به نیابت از طرف ایشان و براساس یکی از عقود اسلامی، نیاز مالی (نه پولی) ایشان را بر طرف می‌کند و از سود (یا زیان) حاصل از کلیه عملیات بانکی، به نسبت مدت و مبلغ سپرده، به سپرده‌گذاران می‌پردازد. در واقع، جز در مورد قرض الحسنه، به کسی وام پرداخت نمی‌کند، بلکه بخشی از سرمایه یا ابزار کار متقاضی را تأمین کرده و یا به تأمین کالاها یا دوام و مسکن می‌پردازد (۱۵:۸۷).

در بانک ربوی نرخ بهره وام اخذ شده جزو قیمت تمام شده محصولات که در جامعه تولید می‌شود، محسوب شده و به دلیل انعطاف‌ناپذیری بهره، کلیه افراد جامعه ملزم به پرداخت آن می‌باشند - چه فرد صاحب یا سهامدار بانک باشد، و چه سپرده بانکی داشته باشد و چه نداشته باشد، ولی در بانکداری غیرربوی نرخ بهره‌ای وجود ندارد که جزو قیمت تمام شده محسوب شود و

○ سه کشور جمهوری اسلامی ایران، پاکستان و سودان بانکداری اسلامی را به شکل منسجم و یکپارچه تسخیر کرده‌اند و کشورهای مسالزی و اندونزی نیز در این راه گام‌هایی را برداشته‌اند.



در مجموع، در چارچوب بانکداری سنتی بر حذف ربا، تورم به دلایل متعدد کاهش پیدا می‌کند:
 - تناسب حجم پول و امکانات بالقوه فعالیت اقتصادی؛
 - کاهش تقاضای پول در نتیجه فقدان فعالیت‌های سفته‌بازی؛
 - انتقال منحنی عرضه کل در اثر افزایش اشتغال و سطح تولید؛
 - توازن میان درآمد - مخارج در گردش واقعی و پولی اقتصاد (۱۳۶-۱۳۴:۱۴).

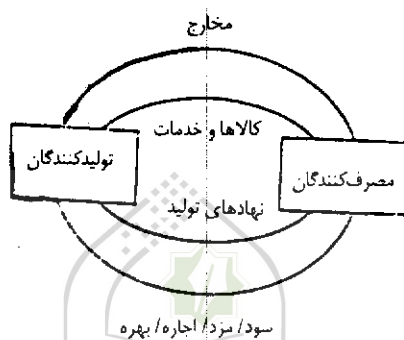
در نظام اسلامی، اگرچه وظایف بانک‌ها شبیه به وظایف آنها در نظام بانکداری سنتی است، با وجود این، باید احکام شرعی را مراعات کنند، بدین معنی که بانک‌ها به عنوان نظم دهنده نظام پرداخت‌ها و نیز واسطه‌های مالی عمل می‌کنند. نیاز به بانک‌ها در نظام اقتصادی اسلام به همان دلیلی است که در دیگر نظام‌های اقتصادی فعالیت می‌کنند. به طور کلی، علت وجودی بانک‌ها پیدا کردن نارسایی‌ها در بازارهای مالی است. این نارسایی‌ها عبارتند از: تقسیم‌پذیری ناقص مطالبات مالی، هزینه‌های معاملاتی جستجو و تصاحب کالا و وجود واحدهایی که اضافه یا کسری مالی دارند و عدم یکنواختی در تخصص و صرفه‌جویی ناشی از مقیاس در نظارت بر معاملات. واسطه‌های مالی در نظام اقتصادی اسلام بایستی در مقایسه با واحدهای مشابه خود در نظام بانکداری ربوی از صرفه‌جویی ناشی از مقیاس به خوبی استفاده نمایند. بانک‌ها در نظام اسلامی می‌توانند با استفاده از این نارسایی‌ها بین واحدهای کسری دار و واحدهای مازاد دار رابطه برقرار کنند و واحدهای نیازمند را با هزینه کمتری تأمین مالی نموده و بازده بالاتری را به واحدهای تأمین‌کننده وجوه بدهند (۱۶:۱۸۱).

واسطه‌های مالی سپرده‌گیرنده در نظام اسلامی نیز بدهی‌های بخش کسب و کار را به انواع تعهداتی تبدیل می‌کنند که مناسب با وضع واحدهای دارای مازاد باشد. بدهی این واسطه‌های مالی شامل سپرده‌های مردم نزد آنها و دارایی آنها بیشتر شامل اوراق بهادار مالی در بازار سرمایه است. این بانک‌ها، همانند سایر بانک‌ها، باید اهداف عملیاتی خود را تعیین کنند، مدیریت ذخایر داشته باشند، بدهی‌ها و سرمایه خود را نظم و نسق بدهند، مدیریت وجوه داشته باشند، رابطه متقابل ارقام طرف بدهی و دارایی ترازنامه را مورد توجه قرار دهند و ارقام خارج از ترازنامه مانند اعتبارات گردان، اعتبارات اسنادی تضمینی و پذیره‌نویسی‌ها را نیز تحت توجه داشته باشند. افزون بر این، بنگاه‌های یاد شده به عنوان مؤسسه‌هایی که دارایی‌ها را به هم تبدیل می‌کنند، باید میزان مخاطره‌پذیری معاملات (ریسک معاملات) را تخمین بزنند و شاخص‌های مختلف مالی را در شرایطی که اطلاعات به شکل کامل در دسترس نیست، ارزشیابی کنند. بدهی‌های این مؤسسه‌ها به عنوان واسطه مبادله تلقی می‌شود و آنها قادرند هزینه معاملاتی را که درآمد جاری را به مصرف مطلوب تبدیل می‌کند، به حداقل برسانند (۱۸۲ و ۱۶:۱۸۱).

یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های میان دو نظام بانکداری ربوی و غیرربوی این است که به دلیل حرمت ربا و این حقیقت که بانک‌ها

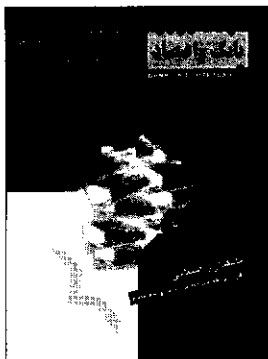
اسلامی تأمین شده است، به اقتصاد جامعه رونق بیشتر خواهد بخشید. منشأ این سرمایه‌گذاری‌ها در حقیقت، سپرده سپرده‌گذاران است که به این طریق، با واسطه بانک‌ها در تولید شریک می‌شوند و از منافع آنها مستقیماً بهره‌مند خواهند شد. از سوی دیگر، در اثر افزایش سطح اشتغال و تولید، عرضه کل افزایش پیدا کرده و سطح عمومی قیمت‌ها کاهش می‌یابد، البته در اثر بالا رفتن اشتغال و بهبود توزیع درآمدها، تقاضای کل نیز افزایش می‌یابد، ولی در مجموع، قیمت‌ها کاهش پیدا می‌کند. همچنین، با حذف بهره، فعالیت‌های سفته‌بازی نیز از بین رفته و در نتیجه، تورم‌های پولی نیز از بین می‌رود و حذف بازار وام موجب حفظ توازن میان گردش کالا، ارزش افزوده واقعی، و گردش درآمد پولی از طرف دیگر می‌شود که خود نقش مهمی در تثبیت قیمت‌ها و جلوگیری از تورم دارد. این روند از طریق چرخه درآمد - مخارج در اقتصاد، به روشنی قابل مشاهده است (نمودار شماره دو). در دایره داخلی که بیانگر

نمودار شماره دو



بخش واقعی اقتصاد است، تولیدکنندگان به مصرف‌کنندگان کالا و خدمت عرضه می‌کنند و در برابر ایشان نهادهای تولید مانند کار، زمین و سرمایه را در اختیار تولیدکنندگان قرار می‌دهند و در دایره بیرونی، گردش درآمد پولی، مصرف‌کنندگان بابت دریافت کالا، بهای آن را به تولیدکنندگان پرداخته و در برابر تولیدکنندگان بابت استخدام عوامل تولید به ایشان مزد، اجاره و سود می‌پردازند. در نظام ربوی تولیدکنندگان در ازای وامی که می‌گیرند، بهره می‌دهند. اکنون اگر فرض کنیم که به علت نیش آمدن یکی از خطرات، فعالیت تولیدی به نتیجه نرسد، در نیم دایره مخارج در بازار کالا پرداختی از سوی مصرف‌کنندگان به مجری طرح مزبور صورت نمی‌گیرد و درآمدی عاید مجری نمی‌شود، اما در نیم دایره پایین، مجری تعهدی دارد و باید بهره صاحب وام را بپردازد. در نتیجه، مجموع درآمدی که به شکل بهره و اجاره و ... به صاحبان عوامل تولید داده می‌شود، از جمع مخارجی که در بازار کالا دریافت می‌گردد، بیشتر است. این پدیده توازن میان گردش درآمد پولی و درآمد واقعی را بر هم می‌زند و موجب افزایش سطح عمومی قیمت‌ها می‌شود، لیکن اگر سرمایه‌گذاری در چارچوب بانکداری اسلامی صورت پذیرد، تعادل بین دو طرف همواره برقرار خواهد بود، زیرا در صورت مواجه شدن بنگاه با ضرر، به لحاظ شریک بودن صاحب سرمایه، هیچ پرداختی به او صورت نمی‌گیرد و در نتیجه، جمع درآمد عوامل مساوی مخارج بازار کالا شده و افزایشی در قیمت‌ها انجام نمی‌گیرد.

○ سوال مهمی که ذهن اندیشه‌کنندگان درباره اقتصاد اسلامی را - اعم از موافق یا مخالف - به خود مشغول می‌دارد، این است که آیا بانکداری بدون بهره امکان دارد یا خیر؟

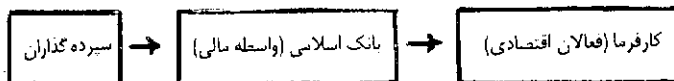


در نظام اسلامی باید تنها به تسهیم سود متکی باشند، بانک‌ها باید حاضر باشند که دارایی خود را به صورت سهام به سپرده‌گذاران خود به فروش برسانند، در حالی که در نظام بانکداری ربوی، بانک‌ها دارایی‌های ایجاد شده را برای خود نگاه می‌دارند. این دارایی‌ها با صدور قرارداد سپرده تأمین مالی می‌شود که نتیجه آن بروز مخاطره در نقدینگی است، زیرا در حالی که دارایی‌ها و وام‌های پرداختی آنها ممکن است با خطر عدم پرداخت روبرو شود، سپرده‌های آنها به منزله بدهی‌هایی است که بیشتر عندالمطالبه قابل بازپرداخت است (۱۶:۱۸۲).

۲) الگوی دوم طرف بدهی ترازنامه بانک را به دو بخش تقسیم می‌کنند: یکی، سپرده‌های دیداری (یا اقلام معاملاتی) و دیگری، اقلام سرمایه‌گذاری. انتخاب هر یک از این دو بخش در اختیار سپرده‌گذار است. در این الگو برای سپرده‌های دیداری، صددرصد ذخیره احتیاطی پیش‌بینی می‌شود، ولی برای سپرده‌های سرمایه‌گذاری هیچ رقمی در نظر گرفته نمی‌شود، زیرا فرض بر این است که سپرده‌های دیداری به صورت امانت به بانک سپرده می‌شوند و لذا باید صددرصد در بانک حفظ شوند. از سوی دیگر، وجوه سپرده‌گذاری شده برای سرمایه‌گذاری در طرح‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری می‌شوند و در نتیجه، مشمول درصدی خطرپذیری هستند و این مطلبی است که سپرده‌گذار از آن آگاه است. در این الگو نیز ممکن است از سپرده‌گذاران کارمزد بابت نگهداری وجوه‌شان دریافت نمود و پرداخت وام قرض‌الحسنه هم محدود است به مبالغی که در حساب‌های مخصوص این امر سپرده‌گذاری شده باشد. بنابراین، هیچ بخشی از سپرده‌های دیداری و سرمایه‌گذاری را نمی‌توان صرف اعطای قرض‌الحسنه نمود (۱۸۳ و ۱۶:۱۸۲).

بانکداری اسلامی بر سه اصل استوار است:

- ۱) شرکت با سرمایه‌گذار و عدم پرداخت سود ثابت به سپرده‌گذار؛
 - ۲) استفاده از وجوه در بخش واقعی اقتصاد (تولید - خدمات) و اجتناب از بورس بازی؛
 - ۳) پس‌دیرش مخاطره (ریسک) معاملاتی مترتب بر فعالیت‌های سرمایه‌گذاری و بازرگانی (۱۸:۲۴۸).
- بخش‌های تشکیل دهنده مدار عملیاتی بانک‌های اسلامی به ترتیب زیر می‌باشد (۱۸:۲۴۸):



در کشورهای دیگر متفاوت باشند، بانکداری در کشور ما باید با آن شیوه بانکداری متفاوت باشد (۱۷:۳۰).

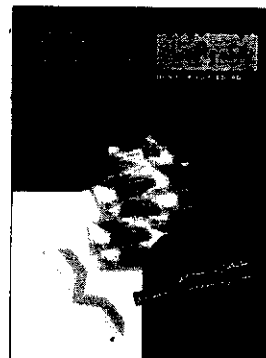
تلاش اندیشمندان و اقتصاددانان مسلمان در بسط الگوهای بانکداری در چارچوب اسلام در مجموع، دو دسته الگوی بانکداری را به وجود آورده است:

۱) الگوی نخست بر اصل تسهیم سود و زیان استوار است و طرف دارایی‌ها و بدهی‌ها را براساس اصلی که در اصطلاح مضاربه سه جانبه نامیده می‌شود، تلفیق می‌کند. در این الگو، سپرده‌گذاران با بانک قرارداد می‌بندند تا در سود و زیان متعلق به بانک سهیم شوند. بانک نیز از سوی دیگر طی قرارداد دیگری با متقاضی تسهیلات مالی توافق می‌کند که استفاده‌کننده از تسهیلات، میزان معینی از سود حاصله از فعالیت اقتصادی خود را به بانک مسترد دارد. سپس بانک عواید حاصله از فعالیت خود را بین سپرده‌گذاران و صاحبان سرمایه بانک مطابق قراری که با آنها گذاشته، تقسیم می‌نماید. لذا

بانکداری اسلامی از یک سو، از روش‌های توسعه‌یافته تجهیز پول برخوردار است و از سوی دیگر، به روش‌های تأمین مالی منجر به سرمایه‌گذاری متکی است. بانک‌های اسلامی از نوع تجاری نیز در عمل یک بانک توسعه‌محسوب می‌شوند و به بیان دیگر، بانک اسلامی در شکل واسطه‌های مالی ایفاگر نقش یک بانک سرمایه‌گذاری است (۱۸:۲۴۸).

جریان منابع پولی و مالی بین بانک و مشتری می‌تواند به شکل‌های گوناگون برقرار شود. در هر صورت، منابع پس‌انداز جامعه باید به گونه مناسب و مطلوب توسط بانک‌ها تجهیز شده و در فعالیت‌های مختلف اقتصادی - اعم از تجاری و تولیدی - مصرف گردد (۱۷:۳۱).

در شرایط تورمی و در بانکداری ربوی شکاف فطر و ثروت عمیق می‌شود، در صورتی که در بانکداری بسندون ربا، سپرده‌گذاران از سود حاصل از عملیات تولیدی جامعه سهم می‌گیرند و تورم نیز به وجود نمی‌آید.



فرع پول است. بدون اینکه شیوه مصرف پول برای نظام و بانکدار اهمیت داشته باشد. هر چند که در نظام ربوی هنگام اعطای وام و پیش از تصویب و پرداخت آن، در مورد علت تقاضای وام توسط بانک و کارشناسان آن تحقیق و بررسی صورت می‌پذیرد، ولی علت این اقدام تنها کاهش خطرات مربوط به اعطای وام است و نه توجه اقتصادی آن، حتی در اعطای اعتبار از طریق اعتبار در حساب جاری این تحقیق اولیه و ناچیز نیز صورت نمی‌گیرد. چراکه در استفاده از اعتبار در حساب جاری دریافت‌کننده وام مورد اعتماد است. بدین سبب، پول قرض داده شده ممکن است به هر مصرفی برسد، بدون اینکه کار یا فعالیت تولیدی یا خدمتی اقتصادی صورت گرفته باشد، و بانک و شبکه بانکی تنها نقش یک واسطه پولی را ایفا می‌کند. اما

دو نظام بانکداری ربوی و غیرربوی از نقطه نظر تجهیز منابع پولی تشابه مختصری با یکدیگر دارند، حال آنکه از نقطه نظر شیوه مصرف منابع پولی دارای تمایز می‌باشند. در نظام ربوی، بانک به وساطت از سوی سپرده‌گذاران، بدون اینکه عملاً در فعالیت اقتصادی سهم یا نقشی داشته باشد، وام یا اعتبار می‌دهد و در نظام غیرربوی، شبکه بانکی به وکالت از سوی صاحبان سپرده از طریق عملیات بانکداری مبتنی بر ضوابط شریعت اسلام (عقود اسلامی)، در تولید یا خدمتی اقتصادی سهم می‌شود. هر چند که در تجهیز منابع پولی در پارهای موارد بین این دو رویکرد تشابه می‌توان یافت، با وجود این، در مصارف منابع پولی تفاوت اساسی وجود دارد. هدف اصلی بانکداری در نظام ربوی دریافت و بازپس گرفتن اصل و

مقایسه تراز ساده یک بانک ربوی و یک بانک اسلامی

تراز ساده یک بانک ربوی

مبتنی بر بهره ثابت و از قبل تعیین شده

بدهی‌ها	دارایی‌ها
منابع:	مصارف:
سرمایه	وام‌ها
سپرده‌های دریافتی:	اعتبارات
جاری	سایر تسهیلات
- پس‌انداز	
- ثابت (مدت‌دار)	

مبتنی بر رابطه حقوقی داین - مدیون: بانک به عنوان بدهکار، مکلف به بازپرداخت اصل و بهره متعلقه به سپرده‌های پس‌انداز و ثابت دریافتی است.

مبتنی بر رابطه حقوقی داین - مدیون: مشتری به عنوان بدهکار مکلف به بازپرداخت اصل وام‌ها و اعتبارات دریافتی و بهره‌های متعلقه به آنها است.

تراز ساده یک بانک اسلامی

از لحاظ ساختار مبتنی بر مشارکت در سود و زیان

بدهی	دارایی
منابع:	مصارف:
سرمایه	تسهیلات اعطایی:
سپرده‌های دریافتی:	قرض الحسنه اعطایی
جاری	مضاربه
- قرض الحسنه	مشارکت
پس‌انداز	سرمایه گذاری مستقیم
	مزارعه
	مسااقات
کوتاه‌مدت	فروش اقساطی
- سرمایه گذاری	اجاره به شرط تملیک
بلندمدت	سلف
	خرید دین
	جماله

از لحاظ حقوقی، مبتنی بر رابطه داین - مدیون: بانک مکلف به استرداد اصل سپرده‌های دریافتی است.

مبتنی بر رابطه وکیل - موکل: بانک بر اساس وکالت تام‌الاحتیار، سپرده‌های سرمایه‌گذاری را که مشاعاً تجهیز شده است، در قالب عقود و معاملات اسلامی به مصارف مختلفه معینه می‌رساند و سود حاصل از عملیات را پس از کسر حق الوکاله مقرر، بین سپرده‌گذاران تقسیم می‌نماید.

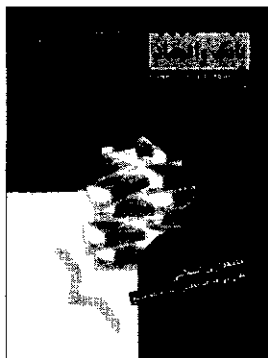
از لحاظ حقوقی، مبتنی بر رابطه داین به مدیون: مشتری مکلف به بازپرداخت اصل تسهیلات اعطایی است.

از لحاظ حقوقی، مبتنی بر شراکت و آثار مترتب بر آن.

از لحاظ حقوقی، مبتنی بر رابطه خریدار - فروشنده.

از لحاظ حقوقی، مبتنی بر رابطه جاعل - عامل و آثار مترتب بر آن.

منبع: دکتر سیدعلی اصغر هدایتی/ برخی جنبه‌های نظری و عملی بانکداری اسلامی در مقایسه با نظام بانکداری مبتنی

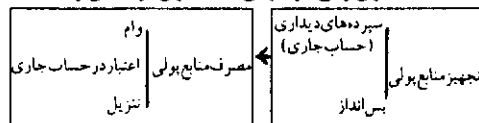


سرمایه گذاری است، سرمایه گذاری ای که همراه با سیاستگذاری بوده و بازدهی داشته باشد (۲۰:۴۸).

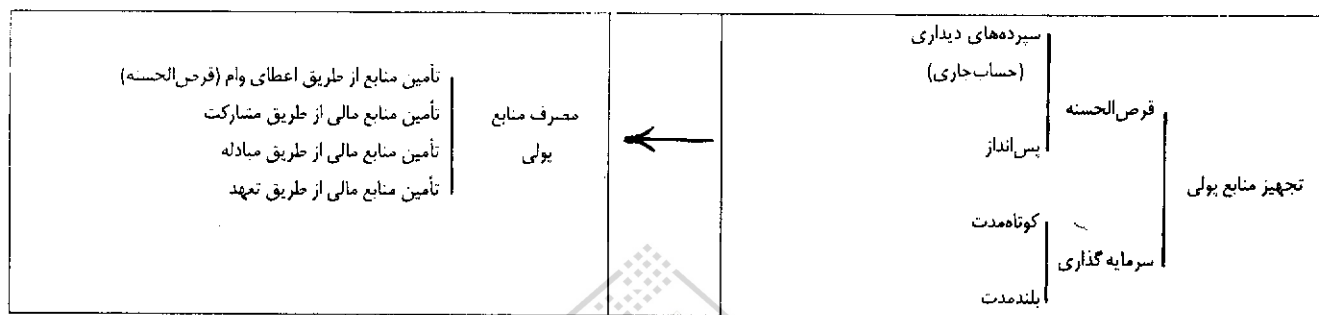
بانکها به عنوان تولیدکننده اعتبارات، مشابه بنگاههای اقتصادی عمل می کنند. آنها نیز به دنبال کسب حداکثر سود، مقدار نهادهها و ستاندههای خود را تعیین می نمایند. نهاده بانک، سپرده مردم و بخشی نیز سرمایه اولیه بانک است. ستانده آنها شامل اعتبارات و یا به اصطلاح بانکی، تسهیلاتی می باشد که یا در نظام متداول جهان به قیمتی که نرخ بهره باشد، به فروش می رسد، یا در روش بانکداری بدون ربا از طریق قراردادهای مختلف در اختیار سرمایه گذاران قرار می گیرد (۲۱:۱۷۶).

در نظام غیرریوی اگر پولی از شبکه بانکی خارج شود، ناگزیر باید به مصرف یک فعالیت اقتصادی برسد و بانکدار به وکالت از سوی صاحبان سپرده در آن فعالیت اقتصادی شریک و سهام است (۱۹۰-۱۸۷:۱۹۰).

بانکداری رایج در جهان (بانکداری بر مبنای ربا)



بانکداری بر مبنای قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) یا بانکداری اسلامی



در بانکداری اسلامی، هم صاحب سپرده و هم گیرنده تسهیلات نقش مباشر را در فعالیت های اقتصادی دارند. بانک اسلامی با بکارگیری منابع تجهیز شده، تسهیلات لازم را برای ایجاد، توسعه، تکمیل، راه اندازی و ادامه فعالیت های اقتصادی و اجتماعی فراهم می آورد. سرمایه گذار، بانک و سپرده گذار هر یک در حد منابعی که در این سرمایه گذاری ها بکار گرفته اند، نیاز مالی فعالیت های مزبور را تأمین می کنند و در نتیجه، براساس این شیوه رفتاری، ثمره حاصل از بخش عمده فعالیت های اقتصادی موجود در جامعه - اعم از سود یا زیان - بین سه شخصیت موضوع تعریف و متناسب با سرمایه آنها - یا هر مبنای دیگر که با اصول شریعت اسلام در تعارض نباشد و توسط آنها پذیرفته شود - تسهیم می شود. از اینرو، در نظام بانکداری اسلامی:

اعطای تسهیلات بر مبنای قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)

گروه بندی ابزارهای مورد استفاده برای تخصیص تسهیلات بانکی در نظام بانکداری جمهوری اسلامی ایران

گروه قرض الحسنه	گروه مشارکت	گروه مبادلات	گروه نهان
قرض الحسنه	مضاربه	فروش اقساطی	جمله
	مشارکت مدنی	اجاره به شرط تملیک	گنایش اعتبار استادی
	مشارکت حقوقی	سلف	صدور ضمانت نامه
	سرمایه گذاری مستقیم	خرید دین	و ...
	مزارعه		
	مساقات		

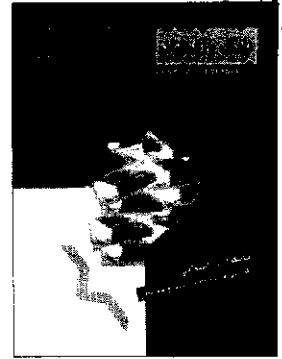
۱) برای تجهیز منابع پولی، سپرده ها به دو نوع مشخص تقسیم می شوند:

۱-۱) سپرده قرض الحسنه که در بیشتر کشورهای اسلامی که بانکداری اسلامی را به تجربه در آورده اند، مورد استفاده قرار دارد. سپرده قرض الحسنه، منبع اصلی وام بدون بهره است که برای مقاصد خاص، و بیشتر به گروه های فاقد بضاعت جامعه تخصیص می یابد. از نظر حقوقی، سپرده قرض الحسنه مبتنی بر رابطه داین - مدیون می باشد و بنابراین، همانند سپرده جاری، در هر زمان قابل مطالبه است.

۱-۲) سپرده سرمایه گذاری که بنیاد و شالوده آن از نظر حقوقی بر رابطه وکیل - موکل استوار است. بر این اساس و بر مبنای اصل مشارکت در سود و زیان، بانکدار اسلامی در آنچه به سپرده

یکی از نکات جوهری در بانکداری اسلامی، بحث سرمایه گذاری است، بحث هدایت همه منابع و نقدینگی های جامعه به سمت تولید و خدمات با ارزش می باشد، بحث مبادله پول با پول نیست، بحث دلالی و واسطه گری و بازی و سرگرم کردن جامعه با پول نیست، حیف و میل کردن پول در جامعه و سوءاستفاده از آن نیست، این پول باید به عنوان روغن چراغ تولید در خدمت جامعه باشد. در بحث ربا، با پول بازی می کنند، بدون اینکه کار، تولید، سرمایه گذاری صحیح یا فعالیت اقتصادی سازنده و درست و ... در میان باشد. در ربا، خطر پذیری نیست، در صورتی که در سرمایه گذاری ممکن است خطر پذیری هم وجود داشته باشد. به هر روی، در فرهنگ اسلامی، پول برای هدایت به سوی تولید و

○ بانک های اسلامی از نوع تجاری نیز در عمل بگ بسازند توسعه محسوب می شوند و به بیان دیگر، بانک اسلامی در شکل واسطه های مالی ایفاگر نقش یک بانک سرمایه گذاری است.



۲-۲) تأمین منابع مالی از طریق مشارکت، تسهیلات اعطایی زیر این عنوان، در قالب مشارکت در سود و زیان انجام می‌پذیرد و بازده حاصل از این گونه فعالیت‌ها، طبق توافق طرفین و براساس نسبت‌های مورد توافق پرداخت می‌شود.

۲-۳) تأمین منابع مالی از طریق مبادله، این نوع تسهیلات، ماهیتاً جنبه تجاری داشته و بازده حاصل از آنها، اصطلاحاً سود متعارف (Mark up) بر قیمت تمام شده کالا افزوده شده و در عمل، قسمتی از قیمت فروش را تشکیل می‌دهد که طبق توافق طرفین، توسط مشتری به تهیه کننده کالای مورد نیاز، بانک، پرداخت می‌شود.

۲-۴) تأمین منابع مالی از طریق تعهد، این امر تسهیلاتی را شامل می‌شود که پرداخت آنها منوط به انجام کار یا ایفای تعهد مشخصی می‌باشد (۳۴ و ۱۷:۳۳) و (۳۳ و ۳۲ و ۳:۲۹).

سرمایه گذاری مربوط می‌شود، به مثابه وکیل - امین از جانب تمام مشتریان خود (سپرده گذاران سرمایه گذاری) در استفاده از سپرده‌های سرمایه گذاری برای مصارف خاص در چارچوب قراردادها و معاملات اسلامی اقدام می‌نماید.

۲) در مصرف منابع پولی، اعطای وام - جز در مورد قرض الحسنه - منسوخ است و اعطای تسهیلات در چارچوب قراردادها و معاملات اسلامی و براساس موازین شریعت صورت می‌پذیرد.

شیوه‌های اعطای تسهیلات بانکی مبتنی بر قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)

نوع فعالیت اقتصادی	انواع روش‌های اعطای تسهیلات
تولیدی: کشاورزی صنعت معادن	۱- فروش اقسالی ۲- مشارکت مدنی ۳- مشارکت حقوقی ۴- اجاره به شرط تملیک ۵- سلف ۶- سرمایه گذاری مستقیم ۷- قرض الحسنه ۸- مزارعه ۹- مسافات ۱۰- جماله
واردات بازرگانی: صادرات داخلی	۱- مضاربه ۲- مشارکت مدنی ۳- مشارکت حقوقی ۴- جماله
خدمات:	۱- مشارکت مدنی ۲- مشارکت حقوقی ۳- اجاره به شرط تملیک ۴- فروش اقسالی ۵- جماله
مسکن: ساختمان و تعمیرات	۱- مشارکت مدنی ۲- فروش اقسالی ۳- اجاره به شرط تملیک ۴- قرض الحسنه ۵- جماله ۶- سرمایه گذاری مستقیم
نیازهای شخصی:	قرض الحسنه

دگرگونی در شیوه عملیات

بانکداری ایران؛ اجرای

قانون عملیات بانکی

بدون ربا (بهره)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و با استقرار نظام جمهوری اسلامی در کشور، دگرگونی و نوسازی بنیان‌ها و نهادهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آغاز شد و در راستای اجرای احکام اسلام در عرصه‌های گوناگون، اقدامات متعددی صورت گرفت. در این میان، بر اصلاح ساختار اقتصادی کشور و تطبیق آن با مبانی اسلام تأکید بسیار شد. صندوق‌های قرض الحسنه به صورت پراکنده در کشور تأسیس شدند، حرکت تدریجی به سوی حذف ربا (بهره) از مجموعه عملیات بانکی آغاز شد و طرح‌های مختلفی برای تغییر عملیات بانک‌ها و انطباق آنها با موازین اسلام ارایه شد (۲۴:۷۲ و ۲۴:۷۷).

در سال ۱۳۵۸، با تدوین و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چارچوب کلی نظام ترسیم شد و ویژگی‌های اقتصاد کشور تبیین گردید و با توجه به تکالیف مقرر در اصل ۴ قانون اساسی «کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر اینها باید براساس موازین اسلامی باشد...» و با الهام از اصل ۴۳ و اصل ۴۹ قانون اساسی درباره ممنوع بودن ربا و ثروت‌های ناشی از آن، برای تطبیق عملیات بانک‌های کشور با احکام اسلام، حذف ربا از عملیات بانکی در اولویت نخست قرار گرفت (۶:۷۴۰) و (۵۰ و ۲۴:۴۹).

همراه با اقداماتی که در زمینه ایجاد دگرگونی در نظام بانکی کشور و تغییر تشکیلات بانک‌ها در سال ۱۳۵۸ انجام گرفت، مطالعات پراکنده‌ای هم به منظور تغییر نظام سوددهی بانک‌ها و

تسهیلات اعطایی یا ابزارهای مالی که در چارچوب قراردادها و معاملات اسلامی مورد استفاده قرار می‌گیرند، به چهار گروه قابل تقسیم می‌باشند:

۲-۱) تأمین منابع مالی از طریق اعطای وام (تنها در مورد قرض الحسنه). قرض الحسنه، تنها مورد اعطای وام در نظام بانکداری اسلامی را تشکیل می‌دهد که بدون هرگونه مازاد، در زمینه‌های مشخص و به گروه‌های ویژه‌ای از افراد جامعه پرداخت می‌شود.

○ مطابق قانون عملیات بانکی بدون ربا، سیاست‌های پولی و سیاست‌های مالی ضمن تعامل و هماهنگی با یکدیگر، به شکل روشن و قاطع از یکدیگر تفکیک می‌شوند و هر یک توسط مراجع مسوول و ذیربط خود اداره خواهند شد.



- استقرار نظام پولی و اعتباری بر مبنای حق و عدل (با ضوابط اسلامی) به منظور تنظیم گردش صحیح پول و اعتبار در جهت سلامت و رشد اقتصاد کشور؛
- فعالیت در جهت تحقق هدف‌ها و سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی دولت با ابزارهای پولی و اعتباری؛
- ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش تعاون عمومی و قرض الحسنه از طریق جذب و جلب وجوه آزاد و اندوخته‌ها و پس‌اندازها و سپرده‌ها و بسیج و تجهیز آنها در جهت تأمین شرایط و امکانات کار و سرمایه‌گذاری؛

- حفظ ارزش پول و ایجاد تعادل در موازنه پرداخت‌ها و تسهیل مبادلات بازرگانی؛

- تسهیل در امور پرداخت‌ها و دریافت‌ها و مبادلات و معاملات و سایر خدمات که به موجب قانون بر عهده بانک گذاشته می‌شود (۲۷:۳۰۲) و (۱۷۲) و (۲۵:۱۶۷).

قانون عملیات بانکی بدون ربا تأکید دارد که سیاست‌های پولی به عنوان یک جزء مهم اقتصاد کشور، با رعایت اصول زیر سامان می‌یابد:

- سیاست‌های پولی و سیاست‌های مالی ضمن تعامل و هماهنگی با یکدیگر، به شکل روشن و قاطع از یکدیگر تفکیک می‌شوند و هر یک توسط مراجع مسوول و ذیربط خود اداره خواهند شد.

- قانون عملیات بانکی بدون ربا، در تمامی بخش‌ها و همه شرایط آن، شامل رابطه سپرده‌گذاران با بانک‌ها، شیوه پرداخت تسهیلات، شیوه محاسبه و دریافت سود تسهیلات و شیوه پرداخت سود سپرده‌ها، به طور کامل باید به مرحله اجرا درآید.

- نظر به اینکه رقابتی کردن خدمات بانکی، از لوازم اصلی سیاست‌های پولی و بالاخص قانون عملیات بانکی بدون رباست، ضوابط و مقررات و ملاک‌های مدیریت سیستم بانکی باید به نحوی اصلاح شوند که بانک‌ها بتوانند با حفظ مالکیت دولت، به صورت رقابتی فعالیت کنند.

- برای تضمین و اطمینان از اجرای صحیح و دقیق ضوابط قانون عملیات بانکی بدون ربا، قدرت و دقت نظارت بانک مرکزی بر عملیات بانک‌ها افزایش خواهد یافت (۲۳:۷۸).

قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)، تجهیز و تخصیص منابع و تدوین و اجرای سیاست‌های پولی را براساس شیوه‌های غیربوی تجویز نموده است. مطابق مفاد این قانون، بانک‌ها می‌توانند تحت عناوین «سپرده‌های قرض الحسنه (جاری و پس‌انداز)» و «سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار» به قبول سپرده مبادرت ورزند، بانک در به کار گرفتن سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار وکیل است و می‌تواند سپرده‌ها را در «امور مشارکت، مضاربه، اجاره به شرط تملیک، معاملات اقساطی، مزارعه، مساقات، سرمایه‌گذاری مستقیم، معاملات سلف و جعاله» مورد استفاده قرار دهد و منافع حاصل از این عملیات را براساس قرارداد منعقد، متناسب با مدت و مبلغ سپرده‌های سرمایه‌گذاری و رعایت سهم منابع بانک، به نسبت مدت و مبلغ در کل وجوه به کار گرفته شده در عملیات، تقسیم نماید (۲۰۴) و (۲۷:۲۰۳) و (۱۷۲) - (۲۵:۱۶۹).

انطباق آن با شریعت اسلام در جریان بود. مجلس شورای اسلامی طی تبصره ۵۴ قانون بودجه سال ۱۳۶۰ دولت را موظف به انجام مطالعات و بررسی‌های لازم در زمینه حذف ربا از نظام بانکی و اصلاح آن کرد. متعاقب آن، تحقیق و مشاوره و نظرخواهی در این مورد به شکل منسجم و با جدیت بیشتر ادامه یافت و در نهایت، لایحه قانونی حذف بهره و انطباق عملیات بانکی با موازین اسلامی تهیه و تنظیم و پس از تصویب در هیأت وزیران، تقدیم مجلس شورای اسلامی شد. سرانجام، لایحه تقدیمی تحت عنوان «قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)» در جلسه علنی روز سه‌شنبه هشتم شهریور ماه ۱۳۶۲ مجلس شورای اسلامی از تصویب گذشت و در تاریخ دهم همان ماه مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفت (۲۳:۷۷) و (۲۵:۴۰، ۴۴) و (۴۵).

بر مبنای این قانون، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی مربوطه تهیه شد و حسب مورد از تصویب هیأت وزیران و شورای پول و اعتبار گذشت و بانک‌ها مکلف شدند که از ابتدای سال ۱۳۶۳ عملیات خود را با مقررات جدید تطبیق دهند (۲۵:۴۵).

قانون «پایه - بانکی» (Bank Based) بدون ربای کشور در تاریخ مالی جهان منحصر به فرد است و با وضع مقررات جدید «پایه - اوراق بهادار» (Securities Based) موافق با اصول شریعت (مانند اوراق مشارکت)، دو قطب اصلی یک نظام مالی اسلامی در کشور پایه‌گذاری شده است. با این اقدام، دگرگونی‌های زیادی در نظام بانکداری ایران به وجود آمد و شیوه‌های نوین در نظام بانکداری در جهان پایه‌گذاری شد. طبعاً هر دگرگونی، امتیازها و مشکلات و نارسایی‌های ویژه خود را دارد که بیشتر در اثر اجرا تبلور می‌یابد (۲۶:۱۸۵) و (۲۳:۷۷).

نظام بانکی ایران که محور اساسی بخش مالی کشور است، با اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) ویژگی یکتایی یافته است که آن را از بانکداری متداول در جهان متمایز می‌سازد. قانون یاد شده که در شهریور ۱۳۶۲ به تصویب رسید و از ابتدای سال ۱۳۶۳ به اجرا درآمد، در سه بخش اصلی «تجهیز منابع»، «اعطای تسهیلات مالی و بانکی» و «بانکداری مرکزی» شکل گرفته تا عملیات بانکی تجهیز و مصرف منابع بانک از عملیات سیاست پولی تفکیک گردد. فهرست اجمالی تغییرات ناشی از اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) عبارت است از:

- حذف ربا (بهره) از عملیات بانکی؛

- تغییر روش جذب سپرده؛

- تضمین استرداد اصل سپرده‌ها به موجب مقررات؛

- مسوخ شدن روش‌های سنتی اعطای وام و اعتبار، و جایگزینی روش‌های نوین اعطای تسهیلات در چهارده شکل و در چارچوب موازین اسلام؛

- حذف ربا (بهره) از ابزارهای سیاست پولی و معرفی ابزارهای جدید برای اجرای سیاست پولی (۲۷:۲۰۳) و (۱۸۵) و (۲۸:۱۸۴).

به موجب قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)، نام بانک مرکزی ایران به «بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران» تغییر یافت و هدف‌های نظام بانکی کشور به شرح زیر تعیین شد:

تغییر و دگرگونی خلیقات مسوولان، متصدیان و گردانندگان بانک‌ها و انطباق اعمال و رفتار آنان با ویژگی‌های اخلاق اسلام است که می‌تواند ضمانت اجرایی انطباق عملیات بانکی بر موازین اسلامی را فراهم آورد.



محمد ضیایی بیکدلی / چاپ اول / مؤسسه بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / تابستان ۱۳۷۰.

۱۰) محمد عزیز / ابعاد نظری و عملی بانکداری بدون بهره / مطالعاتی در اقتصاد اسلامی / گردآورنده خورشید احمد / ترجمه محمود جواد مهدوی / چاپ اول / بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی / ۱۳۷۴.

۱۱) ابرج توتونچیان / بحثی پیرامون حجم پول و انباره سرمایه در اقتصاد اسلامی / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات / ارائه شده به دومین سمینار بانکداری اسلامی / شهریور ۱۳۷۰ / چاپ اول / مؤسسه بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۱۲) ریسک در بانکداری اسلامی / بانک و اقتصاد / شماره ۱۶ / اردیبهشت ۱۳۸۰.

۱۳) محسن س. خان و عباس میرآخور / سیستم مالی و سیاست پولی در اقتصاد اسلامی در چارچوب مدل IS-LM / مجموعه مقالات ارائه شده در کنفرانس ماهانه مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی در سال ۱۳۷۱ / مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / ۱۳۷۱.

۱۴) سعید فراهانی فرد / نقش بانکداری بدون ربا در رفع فقر / نامه مفید / سال پنجم / شماره اول / پیاپی ۱۷ / بهار ۱۳۷۸.

۱۵) ... و حسین نمازی / حذف بهره، توسعه اقتصادی و عدالت اجتماعی / اقتصاد و مدیریت / شماره ۳۲ / بهار ۱۳۷۶.

۱۶) عباس میرآخور / نظریه نظام مالی اسلامی / مقالاتی در اقتصاد اسلامی (روش اسلام در حل مسایل اقتصادی) / ترجمه حسن کلرئیز / چاپ اول / مؤسسه بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۱۷) سیدحسین مهدوی نجم‌آبادی / بانکداری اسلامی (شیوه نظری) / تازه‌های اقتصاد / شماره ۵۰ / دی ماه ۱۳۷۴.

۱۸) حسین کدخدایی / توسعه سهامداری در سیستم بانکداری اسلامی / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات هشتمین سمینار بانکداری اسلامی / شهریور ۱۳۷۶ / چاپ اول / مؤسسه عالی بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۱۹) بیژن لطیف / تورم ناشی از خلق پول در دو نظام ربوی و غیرربوی / نظام اقتصاد اسلامی / به اهتمام عبدالکریم بی‌آزار شیرازی / چاپ اول / دفتر نشر فرهنگ اسلامی / بهار ۱۳۶۸.

۲۰) قربانعلی دری نجف‌آبادی / سخنرانی در زمینه پول و بانکداری اسلامی / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات هفتمین سمینار بانکداری اسلامی / شهریور ۱۳۷۵ / چاپ اول / مؤسسه بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۲۱) جمشید پژویان / بررسی ابزار و سیاست‌های تأمین مالی در نظام بانکی کشور / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات هفتمین سمینار بانکداری اسلامی / شهریور ۱۳۷۵ / چاپ اول / مؤسسه بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

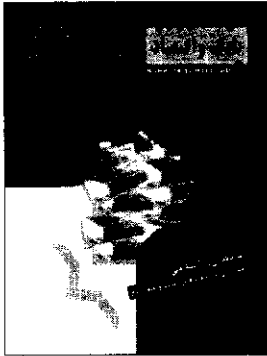
۲۲) سیدحسین میرجلیلی / روند تکوین و تحول بانکداری بدون ربا در جمهوری اسلامی ایران / روند / سال چهارم / شماره ۱۲ و ۱۳ / بهار و تابستان ۱۳۷۲.

رویه‌مرفته، بانکداری اسلامی، تحولی نو در بانکداری در جهان است و گرچه ظرف مدت کوتاهی که از عمر آن می‌گذرد، پیشرفت‌های شایان توجهی در زمینه عملیات این شیوه بانکداری حاصل آمده است، با این حال، این پیشرفت‌ها در مقایسه با پیشرفت‌هایی که بانکداری متداول در جهان، در همین مدت به دست آورده است، اندک به نظر می‌رسد. در این شرایط، هر کوششی در جهت نوآوری و خلاقیت سازنده در این خصوص می‌تواند در نهایت عاملی ارزشمند در جهت توسعه و تکامل آن به شمار آید. افزون بر این، جهان پویای امروز همواره در حال پیشرفت و تکامل است و هر لحظه اندیشه‌ای نو، دانش بشر را به جایگاه رفیع دیگری می‌رساند که با جایگاه قبلی آن فاصله‌ای بس طولانی و زرف دارد. بدین سان، تداوم پیدایی اندیشه‌های نو، کلید و رمز تکامل و تعالی دانش بشر است و پیداست که علوم برای پیمودن راه تکامل و تعالی ناگزیر نیاز به نوآوری و خلاقیت دارند تا بتوانند از نشیب ایستایی، به فراز پویایی دست یابند. بانکداری اسلامی هم که بدیده‌ای نوباست، از این قاعده مستثنا نیست و نیاز مبرم به پویایی بیشتر و تکامل تازه‌تر دارد (۲۷:۲۰۴) و (۲۷:۶۵).

منابع

- ۱) محسن رسانی / نقش سیستم بانکی در گسترش بازارهای رقابتی در ایران / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات هفتمین سمینار بانکداری اسلامی / چاپ اول / مؤسسه بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- ۲) تأثیر کاهش قدرت خرید پول بر دارایی‌ها، بدهی‌ها و درآمد اشخاص، با تأکید بر دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌های اسلامی / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات هفتمین سمینار بانکداری اسلامی / شهریور ۱۳۷۵ / چاپ اول / مؤسسه بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- ۳) مقدمه‌ای بر مبانی نظام بانکداری اسلامی / چهارم مقاله تحقیقی درباره مسایل مربوط به اقتصاد اسلامی / اداره آموزش و مطالعات نیروی انسانی / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / اردیبهشت ۱۳۶۸.
- ۴) محمدعلی تسخیری / مقایسه اجمالی قانون عملیات بانکی بدون ربا در طرح شهید صدر و قانون اسلامی عملیات بانکی / نظام اقتصاد اسلامی: به اهتمام عبدالکریم بی‌آزار شیرازی / چاپ اول / دفتر نشر فرهنگ اسلامی / بهار ۱۳۶۸.
- ۵) اسلام و بانکداری اسلامی: مسایل حل نشده / ترجمه علیرضا برازنده‌تر / تازه‌های اقتصاد / شماره ۶۵ / مهر ۱۳۷۶.
- ۶) حسین حشمتی مولایی / بانکداری اسلامی / دانشنامه جهان اسلام / چاپ اول / بنیاد دایرةالمعارف فارسی / ۱۳۷۳.
- ۷) علی ماجدی و حسن کلرئیز / پول و بانک: از نظریه تا سیاستگذاری / چاپ اول / مرکز آموزش بانکداری / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / تابستان ۱۳۶۷.
- ۸) صندوق بین‌المللی پول / تجزیه و تحلیل نظری: بانکداری اسلامی بدون بهره / ترجمه محمد فیروزذر / تازه‌های اقتصاد / شماره ۴۸ / مهر ۱۳۷۴.
- ۹) مطالعات نظری در بانکداری و مالیه اسلامی / ترجمه

○ فرایند اسلامی کردن اقتصاد و بانکداری که حذف ربا (بهره) لازم و ملزوم آن است، باید همراه نوسازی و تغییر و تحول در ساخت فکری آحاد جامعه و انطباق کامل رفتار اقتصادی آنان با معتقدات اخلاقی باشد.



- ۲۳) سیری در تاریخچه نظام بانکی ایران؛ از عصر امتیازهای ننگین دوران قاجار تا قانون عملیات بانکی بدون ربا / فصلنامه بانک / سال پنجم / شماره ۱۶ / بهار ۱۳۸۰.
- ۲۴) نگاهی کوتاه به سیر تاریخی قوانین و مقررات بانکی در ایران / فصلنامه بانک / سال چهارم / شماره ۱۵ / زمستان ۱۳۷۹.
- ۲۵) مجموعه قوانین و مقررات بانکی / چاپ اول / مرکز آموزش بانکداری / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / ۱۳۶۸.
- ۲۶) حیدر پوریان / اصول مالیه اسلامی و نگرانی ارزش پول / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات هفتمین سمینار بانکداری اسلامی / شهریور ۱۳۷۵ / چاپ اول / مؤسسه بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- ۲۷) مرتضی والی‌نژاد / امنیت و توسعه؛ توسعه مالی و واسطه‌های مالی / اطلاعات سیاسی اقتصادی / سال پانزدهم / شماره هفتم و هشتم / پیاپی ۱۶۳ و ۱۶۴ / فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۰.
- ۲۸) تأثیر تحولات بانکداری جدید در ابزار سیاست‌های پولی و اعتباری / گزارش اولین سمینار سیاست‌های پولی و ارزی / چاپ اول / مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / ۱۳۷۰.
- ۲۹) نرخ سود شناور، اندیشه‌ای نو در بانکداری اسلامی / مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات دهمین سمینار بانکداری اسلامی / چاپ اول / مؤسسه عالی بانکداری ایران / بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران / ۱۳۷۸.

قانونی که نه تنها جامع و کامل نیست، بلکه ناقص و مانع است

گزارش و مصاحبه از محسن ایلچی

حقوق حقه بسیاری از مردم پایمال شده و هنوز هم همه روزه در حال پایمال شدن است. وی به گزارشگر ما می‌گوید: «قانون عملیات بانکی بدون ربا، که حدود بیست سال است بر معاملات بانکی در کشور اشراف دارد، نه تنها جامع و کامل نیست، بلکه ناقص و مانع است. بنده فقط به دو نقص کلی که در این قانون وجود دارند، اشاره می‌کنم: اولین نقص عمده قانون عملیات بانکی بدون ربا این است که در آن وجود تورم نادیده گرفته شده و از ربا تفسیر غلط بعمل آمده است، یعنی اینکه، قانون، وجود تورم و عملکرد آن را عاملی خنثی فرض کرده است. در این قانون، تورم بر متغیرهای کلان اقتصادی و مفاهیم فقهی بدون تأثیر انگاشته شده است و این یک اشتباه و خطای فاحش است. این اشتباه کاری و سهل‌انگاری‌های ناشی از آن باعث شده است که حق عده‌ای ناحق شود و عده‌ای هم بدون دلیل از حقوقی برخوردار گردند.»

دکتر کرباسیان به بانک و اقتصاد می‌گوید: «همه‌ما سال‌هاست که وجود تورم را با تمام وجود خود لمس می‌کنیم و می‌دانیم که تورم، عاملی خنثی نبوده و فعال است، مخرب است، منفی است و نابودکننده است. تورم همه ساله قدرت خرید دستمزدهای ما را گرفته و به دولت انتقال داده است. تورم قدرت خرید سبدهای مردم را گرفته و به وام‌گیرندگان انتقال داده است، یعنی اینکه باعث توزیع مجدد دارایی‌های مردم شده

دکتر اکبر کرباسیان، کارشناس ارشد امور مالی معتقد است که ما در ایجاد نظام بانکی دولتی و تصویب قانون بانکداری بدون ربا مرتکب اشتباهات بزرگی شده‌ایم، خصوصاً اینکه «عدالت» را رعایت نکرده‌ایم. مفاهیم اقتصادی مانند تورم و مفاهیم فقهی مانند ربا را خوب نفهمیده‌ایم، یا اینکه نخواستیم بفهمیم. زمانی هم که مفاهیم را درک کرده‌ایم، نخواستیم و انگیزه نداشته‌ایم که آنها را درست بکار گیریم و از بکارگیری آنها طفره رفته‌ایم. از معتقدات مذهبی مردم و از ایمان مردم به اسلام سوءاستفاده کرده‌ایم. متأسفانه گوش شنوایی هم وجود ندارد. در کشور ما به مسایل سیاسی بیشتر از مسایل اقتصادی اهمیت داده می‌شود. دل خوش کرده‌ایم که ظاهری و اسمی از اسلام برده می‌شود، در حالیکه به نام اسلام



▶ دکتر کرباسیان: در هیچ کشوری، بانک‌ها وکیل سپرده‌گذاران نیستند، بلکه مسالک سپرده‌ها بشمار می‌روند.

○ اولین نقص عمده قانون عملیات بانکی بدون ربا این است که اساساً وجود پدیده «تورم» را نادیده گرفته و از ربا تفسیر غلط بعمل آورده است.